

Att låta Europa och Asien tillsammans helt eller delvis gå under namnet Eurasien kan verka oproblematiskt. Knivigare blir det att definiera någon central del på denna kontinentala landmassa och att förklara hur mycket denna skulle ha med det "europeiska" att göra. Frågan har diskuterats ända sedan engelsmannen Halford MacKinder år 1904 publicerade sin uppsats "The Geographical Pivot of History" i The Geographical Journal. Den är inte mindre aktuell i dag, efter kalla krigets slut med den därpå följande politiska och ekonomiska utvecklingen i Asien. Till 100-årsminnet av MacKinders publicering återutgavs artikeln i ett specialnummer av samma tidskrift, där den sedan i övriga bidrag kommenterades utifrån de världspolitiska förhållanden som råder för närvarande.

Fostrad som han var i en tid präglad av stormaktskampen mellan England och Ryssland ville MacKinder lyfta fram det övertag han utifrån rent geografiska premisser tyckte sig se hos det expanderade tsarryska riket. Efter en 400-årig "columbiansk" epok, då okända världar upptäckts och koloniserats sjövägen, skulle det följa en era med växande betydelse för kustlösa områden som man tidigare inte kunnat segla till. Mot den bakgrunden frågade MacKinder retoriskt: "Är då inte världspolitikens medelpunkt detta vidsträckt euro-asiatiska landområde dit inga fartyg kan nå men som i det långt förgångna låg öppet för hästburna nomader och som i vår tid kommer att genomkorsas av järnvägar?"

Liknande frågeställningar om intresse och maktsfärer i Eurasien aktualiseras nu i Stockholm, där det rustats för en världskongress inom ramen för organisationen International Council for Central and East European Studies. Den inleds i dag och pågår till den 31 juli under rubriken "ICCEES VIII World Congress 2010: Prospects for Wider Cooperation". En bläddring i det omfattande programmet visar att perspektivet är, namnet till trots, generellt eurasiatiskt snarare än central- och östeuropeiskt. Hänvisningar till Eurasien är frekventa i paneler och föredrag som ska behandla frågor rörande minoriteter, religion och migrationer, säkerhet, naturresurser och infrastruktur, ekonomisk och institutionell integration med mera. Namnet "Central Eurasia" hittar man också i programmet.

Tudelingen av den eurasiatiska kontinenten har egentligen alltid varit problematisk både geografiskt och kulturhistoriskt. Även om Europas gränser nu för tiden likt ett elastiskt gummi-band verkar kunna tänjas långt bortom det som traditionellt har betraktats som "världsdelen" Europa, räknas till exempel inte de ex-sovjetiska republikerna i Centralasien som något nära utland i EU-strategin. "European Neighbourhood Policy" från 2004. Ändå är moderniseringen av det forna Turkistan i många hänseenden en del av det europeiska kulturarvet.

Man skulle kunna säga att Centralasien till slut blev den europeiska imperialismens gisslan. De turkestaniska modernisternas vandringsväg gick från tsarrysk världslighet under konfrontation med britterna i Indien till panislamiska eller panturkiska rörelser hos osmanerna och sedan tillbaka till det ryska, som då hade förvandlats till "antiimperialistisk" sovjet-socialism.

Den kulturhistoriska närheten mellan Europa och det inre av Asien blir belyst i boken "Empires of the Silk Road: A History of Central Eurasia from the Bronze Age to the Present" av Christopher I Beckwith

Nya positioner i geopolitikens "svarta hål"

EURASIEN Efter östblockets upplösning blev Europa helt, men Centralasien och Kaukasien beskrevs som ett "balkaniserat maktvakuum" utan intresse. I området växer dock nya starka ekonomier fram och inte minst Turkiet söker alternativa politiska positioneringar.

Marco Polo med följe på väg till Kina längs Sidenvägen.

(2009). Beckwith skriver att den kulturfär som han kallar Centrala Eurasien, och som sedermera kom att speglas i bland annat Sidenvägshandeln, är den europeiska civilisationens vagga, inledd för cirka fyra årtusenden sedan med indoeuropeernas migrationer. Vad gäller den tidigare historien vill författaren slå hål på två i hans ögon seglivade fördomar – och här skulle han nog också vilja bråka med gamle MacKinder: det stämmer inte, menar Beckwith, att de innerasiatiska nomaderna var barbarer i ordets gängse negativa bemärkelse och att deras riken var något väsensskilt från de samhällen med bofast befolkning som fanns i deras grannskap. Att regerande nomadfolk i Eurasien, som skyterna och khorezmierna, skulle ha skaffat sig makt och rikedomar främst genom våld avvisas.

Vidare hävdar Beckwith att dessa nomadriken i grunden hade samma struktur som grannstaterna med en uppdelning i urbana miljöer, vilka var oundgängliga för handeln, samt närliggande jordbruksområden och mer avlägsna regioner med boskapsskötsel och nomadiserande folkstammar. Huvudtesen i boken är att det snarast var de mäktiga grannstaterna, först Kina och Iran, senare Ryssland, som inkräktade på nomadernas territorier – inte tvärtom – och att den historiskt påvisbara följden därav blivit ett alltmer förkrympt autonomt innerasiatiskt rum.

Vad finns då kvar av det historiska centrala Eurasien i dag, och kan det komma att utgöra ett ekonomiskt och politiskt kraftcentrum i framtiden? Beckwith är pessimistisk, dock utan att ge någon nyanterad förklaring.

Kanske finns här spår av kvardröjande postkolonialt tänkande hos Europa och väst. Efter östblockets upplösning kom analytikerna i USA snabbt i gång med tolkningar av den nya världsordningen och argument för en omprövning av Washingtons Asien-politik, särskilt med avseende på Kina och i viss mån också Ryssland. Mindre politiskt framträdande regioner kommenterades emellertid på sedvanligt supermaktsmanér. För Zbigniew Brzezinski i boken "The Grand Chessboard" från

1997 var Centralasien och Kaukasien ett "balkaniserat maktvakuum", vars potential som områden med nya autonoma statsbildningar inte verkade vara av något direkt intresse. Den annars så kloke före detta presidentrådgivaren Brzezinski efterlyste en ny amerikansk långsiktig strategi för det eurasiatiska "schackbrädet", där det centrala Eurasien tills vidare antogs förbli ett geopolitiskt "svart hål".

USA:s roll i Centralasien, inklusive Afghanistan, är alltså den externa vännens – eller fiendens, beroende på vem man talar med – intervention i staters inre angelägenheter. Från europeisk sida har bistånds- och handelskontakter med den här delen av världen länge varit underutvecklade. EU:s initiativ från senare år inger dock hopp. I juni 2007 antogs dokumentet "The European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership".

Ekonomi och handel intar visserligen inte någon framskjuten plats i policyprogrammet, men prioriteringen av säkerhet, miljö- och utbildning kan vara en bra, förtroendeingivande start för fortsatta satsningar inom andra områden. Inte minst positivt är uppmärksammandet av utbildningsfrågor. Kontakter mellan europeiska och centralasiatiska utbildningsledare och forskare behövs för dialoger om förenligheten mellan olika vetenskapliga traditioner. Ökade möjligheter till utlandsvistelse för centralasiatiska studenter skulle också vara en klar fördel.

Genom östblockets upplösning blev Europa helt, och i det som nu utgör EU:s vardag finns inte någon vare sig inom europeisk eller eurasiatisk järnridå. Nya starka ekonomier växer fram, och nya politiska positioneringar äger rum oavbrutet. Två tillväxtländer, som genom sitt eget direkta grannskap och sina historiska kopplingar till Centralasien och Kaukasien kan bidra till en expansion av det enligt Beckwiths analys krympta centrala Eurasien, är Indien och Turkiet. För dem är det eurasiatiska perspektivet en påtaglig angelägenhet. Trä-

ligt nog kommer de inte att vara representerade på ICCEES-kongressen i Stockholm.

"Where is the Heartland", frågar sig den indiska statsvetaren Anita Sengupta i boken "Heartlands of Eurasia: The Geopolitics of Political Space" (2009). Från Senguptas utgångspunkt sträcker sig Eurasien inte särskilt långt in i Europa. Å andra sidan argumenterar hon för att identifieringen av ett eurasiatiskt kärnland måste grundas på inte bara geopolitiska, utan också sociala och – med hennes formulering – "geokulturella" särdrag, där det förflutna är en oundgänglig medverkande part.

Turkiet påminner kanske mer än något annat land om det kontinuum som finns från Europa till det bortre av Asien. Turkarna är inte längre nomader men turkfolkens migrationer västerut finns i det kollektiva minnet. I historiskt perspektiv, med Osmanska rikets omvandling till en starkt reformerad turkisk nationalstat, får den rumsliga förflyttningen en tydlig karaktär av civilisationsresa, där kulturell hemvist och identitet förblir en ständigt pockande fråga. Men att för den skull se dagens Turkiet som en gränsszon mellan öst och väst utan riktig tillhörighet i någotdera lägret vore att förenkla saken. Ankara har börjat visa ett alltmer differentierat geopolitiskt agerande. Utblicken mot omvärlden är knappast inställd på ett val mellan det ena eller andra väderstrecket.

I stället tonar en bild fram där det egna geografiska området utgör en central region på en sammanhängande eurasiatisk kontinent. Regeringspartiet AKP, det moderat islamistiska "Rättvis- och utvecklingspartiet", håller dörren öppen inte bara för EU, utan också i lika hög grad för stater i landets övriga närområde. Bland dem finns de gamla antagonisterna Ryssland, Armenien och Syrien – såväl som mer avlägsna stater i Centralasien. Författaren till "The New Turkish Republic: Turkey as a Pivotal State in the Muslim World" (2008), Graham E Fuller, beskriver dylika fall av turkiskt nytänkande som en anpassning till ett världspolitiskt läge där en "ny östlig dimension" gör sig gällande.

I bästa fall kan EU:s olika partnerskap och samarbetsprojekt österut stärka banden till dessa ekonomiskt och sociopolitiskt alltmer dynamiska och världspolitiskt alltmer autonoma innerasiatiska områden. Men utan beslutsamhet och vitalitet ökar risken att hamna i bakvattnet. Medan Europa, inklusive Sverige, går försiktigt fram i sina förbindelser med Centralasien, erbjuder till exempel Kina regionen infrastrukturellt stöd och knyter kontakter för framtida råvaruhandel och råvarutransporter.

Genom eget och andras agerande kan vår gamla världsdel bli ett randområde, en marginal, lika väl som en integrerad del av en enda stor eurasiatisk kontinent, med varför inte – flera centrum.

Birgit Schlyter är professor och akademiforskare i Centralasienstudier vid Stockholms universitet.

ICCEES-kongressen inleds i Stockholm i dag och pågår till den 31 juli. För mer information se: www.iccees2010.se

svd.se

Missat en understreckare? Fler än 3 000 finns att läsa på webben. svd.se/understrecket